

Ấn Độ giúp bảo tồn di sản Phật giáo Afghanistan

ISSN: 2734-9195 12:59 27/12/2025

Điều thú vị là, di sản văn hóa của Afghanistan cũng có thể được hiểu là di sản chung của Ấn Độ. Quá khứ và lịch sử cổ đại của cả hai quốc gia này đều có điểm chung vì cả hai đều thuộc cùng một vùng địa lý văn hóa.

Di sản văn hóa của một quốc gia là yếu tố cơ bản trong việc hình thành và định hình bản sắc dân tộc. Điều này càng trở nên quan trọng hơn trong bối cảnh một quốc gia bị chiến tranh tàn phá như Cộng hòa Hồi giáo Afghanistan.

Trong bốn thập kỷ qua, Afghanistan đã trải qua tình trạng chiến tranh, gây ra hậu quả thảm khốc cho di sản lịch sử hàng trăm năm tuổi của đất nước này. Giai đoạn đầu của chính phủ Taliban ở Afghanistan là một thời kỳ đen tối đối với di sản văn hóa Afghanistan. Tuy nhiên, người ta nhận thấy rằng Taliban 2.0 thể hiện một cách tiếp cận khác đối với di sản văn hóa của Afghanistan và việc bảo tồn nó.

Có vẻ như Taliban 2.0 có quan điểm khác biệt hơn về di sản và sẵn sàng cho phép các hoạt động bảo tồn trong nước. Cách tiếp cận này của chế độ Taliban mới có thể được xem là một bước ngoặt trong việc bảo vệ và bảo tồn di sản văn hóa của đất nước Cộng hòa Hồi giáo này.

Gần đây, cuộc gặp giữa Bộ trưởng Ngoại giao Ấn Độ, S.Jaishankar và Ngoại trưởng lâm thời Afghanistan, Amir Khan Muttaqi tại Dubai dường như đã mở ra một lĩnh vực mới trong chính sách tương tác với chính phủ Taliban ở Afghanistan. Có lẽ do sự khác biệt tương đối trong cách tiếp cận của Taliban 2.0, Ấn Độ đã quyết định ưu tiên chính sách thực dụng. Tại đây, cộng đồng quốc tế có cơ hội bảo tồn những kho báu văn hóa của nhân loại và mang lại cho người dân Afghanistan những cơ hội kinh tế tốt hơn.

Sự thay đổi trong cách tiếp cận này cũng rất quan trọng đối với Ấn Độ, vì ngoài viện trợ nhân đạo, Ấn Độ có thể cung cấp hỗ trợ tài chính và kỹ thuật ngay lập tức để bảo tồn di sản văn hóa chung của Afghanistan và Ấn Độ.

Nhận thức của công chúng toàn cầu về Afghanistan bị ảnh hưởng bởi tình trạng bất ổn chính trị, bạo lực, khủng bố và xung đột sắc tộc. Chính quyền Taliban nắm quyền vào tháng 8/2021 càng làm trầm trọng thêm hình ảnh tiêu cực về đất nước này. Afghanistan nổi tiếng là “ngã ba đường của các nền văn hóa và văn minh”, điều đã định hình nên một xã hội đa văn hóa và pha trộn các bản sắc. “Ngã ba đường của các nền văn hóa” này đã phát triển do vị trí địa lý và sự tương tác với các nền văn hóa lân cận. Các cộng đồng từ Tây Á (Đế quốc Ba Tư), Trung Á (các thành phố Bactria thời kỳ đồ đồng), Nam Á (các thuộc địa của Alexander Đại đế và những người kế vị Ấn Độ-Hy Lạp, Đế quốc Kushan, các đế chế Hồi giáo Ghaznavid, Đế quốc Timurid và Đế quốc Mughal) và Trung Hoa (các nền văn hóa dọc theo Con đường Tơ lụa) đã gặp gỡ và giao tiếp với nhau trong khu vực này qua nhiều thế kỷ bằng nhiều phương tiện khác nhau như thương mại, buôn bán, di cư, truyền giáo và các cuộc xung đột định kỳ giữa các cường quốc trong khu vực.

Hàng thế kỷ tương tác đa chiều giữa các nền văn hóa vô cùng đa dạng đã dẫn đến sự ra đời của những kho báu quan trọng và thú vị như các tác phẩm nghệ thuật, những phát triển kiến trúc và văn học, và các di tích khảo cổ. Những di sản này có tầm quan trọng cả trong nước và quốc tế. Cho dù đó là bức tượng Phật được tìm thấy trên đất Afghanistan hay những di tích kiến trúc của các thiên tài vào Triều đại Timurid (1370-1405) ở Trung Á, một đế quốc đã tồn tại dưới một số hình thức cho đến 1857, những biểu tượng văn hóa như vậy tạo nên bản sắc của Afghanistan.

Di sản văn hóa tiền Hồi giáo của Afghanistan hiện diện trước mắt chúng ta như một minh chứng sống động cho quá khứ giàu có và huy hoàng của đất nước này.

Cách tiếp cận mang tính phá hoại của chế độ Taliban 1.0 đối với Di sản Văn hóa

Tuy nhiên, cần phải thận trọng khi tiến về phía trước, vì cần nhớ rằng Taliban là một nhóm tôn giáo và chính trị cực đoan bảo thủ, nổi lên vào giữa những năm 1990 sau khi quân đội Liên Xô rút khỏi Afghanistan năm 1989. Từ “Taliban” theo nghĩa đen có nghĩa là “sinh viên” (students) trong tiếng Ba Tư, và thường được dùng để chỉ nhóm chính trị này. Taliban là những cựu chiến binh từ các nhóm mujahideen (cuộc chiến nhân danh Hồi giáo/Allah hoặc cộng đồng Hồi giáo) được tổ chức để chống lại Liên Xô xâm lược Afghanistan năm 1979. Việc rút quân của Liên Xô năm 1989 dẫn đến bất ổn chính trị, gây ra cuộc nội chiến giữa các phe phái mujahideen. Một trong những phe phái này được tổ chức thành Taliban vào năm 1994, sau đó nắm quyền kiểm soát chính quyền Afghanistan.

Chế độ Taliban do Mullah Muhammad Umar lãnh đạo, có căn cứ quyền lực ở Qandahar. Taliban đã áp dụng cách giải thích cực đoan về luật Hồi giáo nhân danh việc mang lại hòa bình và ổn định cho khu vực.

Các cuộc chiến tranh du kích những năm 1980 của các nhóm mujahideen Afghanistan - nhóm phiến quân Hồi giáo gây nhiều tổn thất xương máu cho quân đội Liên Xô vào thập niên 1980, cuộc nội chiến những năm 1990 và chế độ cực đoan của Taliban cho đến năm 2001 đã góp phần phá hủy di sản văn hóa lâu đời của đất nước, biến chúng thành mục tiêu dễ bị tấn công để thu hút tài chính và truyền tải thông điệp chính trị đến công chúng trong và ngoài nước.

Sự trỗi dậy của chính phủ Taliban từ năm 1996 đến năm 2001 là thời kỳ tồi tệ nhất đối với di sản văn hóa Afghanistan, ít nhất là trong thế kỷ qua. Afghanistan đã chứng kiến chế độ của Taliban, chế độ này thúc đẩy ý tưởng về một nền văn hóa duy nhất ở Afghanistan, chủ yếu được định hướng bởi chương trình nghị sự theo chủ nghĩa Hồi giáo cực đoan của họ. Sự tàn bạo của chế độ cực đoan này đã thể hiện rõ khi Taliban tiến hành phá hủy các bức tượng Phật khổng lồ ở thung lũng Bamiyan, những bức tượng đã tồn tại nơi đây từ thế kỷ thứ 2-4 sau Tây lịch. Điều này diễn ra bất chấp sự phản đối mạnh mẽ trên phạm vi toàn cầu.

Taliban đã tấn công và phá hủy các hiện vật được lưu giữ tại Bảo tàng Quốc gia ở Kabul, và một số di tích khảo cổ của các địa điểm cơ sở tự viện Phật giáo như Hadda, nơi bức tượng của hoàng đế Kushan Kanishka, một trong những vị vua quan trọng và có tầm ảnh hưởng nhất của Vương quốc Kushan, từng trị vì trong khu vực này vào thế kỷ thứ nhất sau Tây lịch, đã bị phá hủy.

Giai đoạn đầu của chế độ Taliban chủ yếu được dẫn dắt bởi quan niệm đơn nhất về văn hóa Afghanistan và cho rằng các hiện vật Phật giáo tiền Hồi giáo không thuộc về di sản văn hóa của Afghanistan.

Taliban 2.0 và cách tiếp cận thực dụng

Kinh nghiệm từ giai đoạn đầu chính sách của Taliban đối với di sản văn hóa đã tạo ra niềm tin chung trong cộng đồng toàn cầu rằng sự trỗi dậy của chế độ Taliban ở Afghanistan có thể tiếp tục phá hủy các di tích văn hóa của quốc gia này. Tuy nhiên, cách tiếp cận của Taliban 2.0 kể từ năm 2021 cần được nhìn nhận khác đi. Taliban 2.0 được chuẩn bị kỹ lưỡng hơn, bao dung hơn đối với các nhóm dân tộc thiểu số khác nhau, v.v., so với chế độ trước đây. Gần đây, Taliban 2.0 đã bắt đầu đàm phán với UNESCO về việc khôi phục và bảo vệ các di tích lịch sử cũng như đảm bảo an ninh cho các bảo tàng nhà nước và các địa điểm khảo cổ như Bamiyan (Hãng thông tấn Bakhtar, 2023).

Taliban 2.0 vượt qua quan niệm đơn nhất về di sản văn hóa theo chủ nghĩa cực đoan và thể hiện cách tiếp cận bao dung hơn, đặc biệt là đối với di sản Phật giáo tiền Hồi giáo của đất nước này.

Người ta cho rằng mục tiêu chính thúc đẩy nhà nước Taliban hướng tới cách tiếp cận bảo vệ các di tích văn hóa này là để giành được sự ủng hộ quốc tế. Một hình ảnh về Afghanistan toàn diện như thế có thể mang lại cho họ sự hỗ trợ chính trị và tài chính quốc tế rất cần thiết, điều mà đã bị gián đoạn vào tháng 8/2021 vì chế độ Taliban vẫn chưa được bất kỳ quốc gia nào và Tổ chức Liên Hợp Quốc (UNO) công nhận.

Phản ứng toàn cầu

Bất chấp việc mở các kênh ngoại giao hạn chế với Pakistan, Nga, Qatar,..., nhìn chung Taliban 2.0 đang phải đối mặt với sự cô lập quốc tế. Chính quyền Taliban ở Afghanistan liên tục cố gắng giành được sự công nhận là chính phủ hợp pháp từ các quốc gia khác và trên các diễn đàn quốc tế. Điều đáng quan tâm là nền kinh tế Afghanistan, ngay cả trước khi Taliban lên nắm quyền, chủ yếu dựa vào viện trợ quốc tế, và do sự kiểm soát của Taliban từ tháng 8/2021, tất cả các khoản viện trợ này đã bị ngừng lại. Tình trạng đó đã làm suy yếu nền kinh tế Afghanistan. Kể từ đó, UNESCO đã phải hoạt động theo tài liệu kế hoạch về Khung Hợp tác Chuyển tiếp (TEF). Sự hỗ trợ này chỉ giới hạn ở việc cung cấp hỗ trợ nhân đạo và hỗ trợ kỹ thuật cho các hoạt động bảo tồn do việc không công nhận chế độ Taliban ở Afghanistan.

Người ta nhận thấy rằng một lần nữa di sản văn hóa đang đứng trước nguy cơ bị phá hủy nghiêm trọng do sự lơ là và thiếu bảo tồn khoa học, xuất phát từ việc ngừng hỗ trợ tài chính và kỹ thuật quốc tế. Lần này, không phải chính sách của chế độ Taliban mà chính sự thiếu hành động của cộng đồng quốc tế mới là nguyên nhân dẫn đến sự tắc trách này. Cộng đồng quốc tế cần hiểu rằng di sản của Afghanistan là di sản của nhân loại, nơi các nền văn hóa đa dạng đã giao thoa với nhau trong quá khứ để tạo nên những kỳ quan nghệ thuật như thế.

Các chính sách của Taliban 2.0 cần được xem xét trong bối cảnh rộng lớn hơn vì Afghanistan hiện nay không giống như chế độ Taliban trước đây (1996-2001). Xã hội và kinh tế đã thay đổi so với chế độ Taliban đầu tiên. Người dân hiện nay được giáo dục tốt hơn, có năng lực hơn và ý thức hơn về bản sắc của mình. Thật vậy, Taliban đã làm tổn hại các nguyên tắc dân chủ của thế giới phương Tây do quan điểm bảo thủ và cứng nhắc về văn hóa của họ. Tuy nhiên, cộng đồng quốc tế cũng nên hiểu và tận dụng cách tiếp cận mới của Taliban 2.0 đối với di sản văn hóa của họ và sẵn sàng cung cấp an ninh và hỗ trợ cho các tổ chức quốc tế trong quá trình bảo tồn các di tích văn hóa.

Các di tích văn hóa không thể chờ đợi lâu hơn nữa vì chúng đang phải đối mặt không chỉ với sự xuống cấp tự nhiên mà còn cả sự khai thác bất hợp pháp. Sự xuống cấp và khai thác như thế sẽ dẫn đến sự biến mất của di sản hàng trăm năm tuổi của nhân loại. Các tổ chức quốc tế nên hành động chủ động và nắm bắt những cơ hội dễ dàng bằng cách cung cấp hỗ trợ tài chính và kỹ thuật bất chấp việc không công nhận chế độ Taliban, điều mà Taliban 2.0 đang hoan nghênh.

Một cơ hội cho Ấn Độ

Ấn Độ đang trở thành một cường quốc ngày càng lớn mạnh không chỉ trong khu vực mà còn trên toàn cầu. Chính sách của Ấn Độ đối với Afghanistan được định hướng bởi quyền lực mềm và tình hữu nghị song phương. Sự trỗi dậy của chế độ Taliban năm 2021 đã làm rạn nứt mối quan hệ hữu nghị giữa hai nước. Mối quan hệ hiện tại giữa Ấn Độ và Afghanistan có thể được coi là một mối quan hệ phức tạp. Điều này là do Ấn Độ vẫn chưa công nhận chế độ Taliban là chính phủ hợp pháp của Afghanistan. Tuy nhiên, đồng thời, các kênh ngoại giao giữa hai bên vẫn liên tục và có giới hạn, và gần đây cuộc gặp gỡ giữa Bộ trưởng Ngoại giao Ấn Độ với Ngoại trưởng lâm thời Afghanistan là một dấu hiệu tích cực.

Điều thú vị là, di sản văn hóa của Afghanistan cũng có thể được hiểu là di sản chung của Ấn Độ. Quá khứ và lịch sử cổ đại của cả hai quốc gia này đều có điểm chung vì cả hai đều thuộc cùng một vùng địa lý văn hóa: khu vực văn

minh Ấn Độ, nền văn minh Sapt Saindhava-Saraswati và nền văn minh Phật giáo Gandhāra cổ đại ở Nam Á. Những di tích của nền văn hóa Phật giáo chung giữa hai quốc gia này nằm rải rác ở Afghanistan, đang đối mặt với nguy cơ bị phá hủy. Vì thế, nếu Ấn Độ quyết định hỗ trợ Afghanistan bảo tồn di sản văn hóa của mình, Ấn Độ gián tiếp đang cứu lấy di sản của chính mình. Ấn Độ nên nắm bắt cơ hội này để giúp đỡ người dân Afghanistan bằng cách cung cấp hỗ trợ tài chính và kỹ thuật trong lĩnh vực bảo tồn di sản văn hóa, bên cạnh viện trợ nhân đạo mà Ấn Độ hiện đang cung cấp cho Afghanistan.

Tác giả: **Anand Gupta**/Viết dịch: **Sa môn Lê Văn Phước**

Nguồn: eurasiareview.com